

ПРИЛОЖЕНИЯ И ПРОБЛЕМИ НА СОЦИАЛНО- ПЕДАГОГИЧЕСКОТО КОНСУЛТИРАНЕ В ОБРАЗОВАТЕЛНАТА СРЕДА

Гергана Манева

РЕЗЮМЕ

Обект на настоящата статия е социално-педагогическото консултиране в контекста на образователната среда. Разгледани са някои възможни приложения на консултирането в социално-педагогическата дейност в училище. Очертани са базисните проблеми, които могат да възникнат в процеса на работа. Тези примери са полезна илюстрация на възможностите на социално-педагогическото консултиране и неговата ефективност в училище.

Ключови думи: социално-педагогическо консултиране, училище, помагач процес, педагогически съветник, училищен психолог.

PROBLEMS AND APPLICATIONS OF SOCIAL PEDAGOGY COUNSELLING IN THE EDUCATIONAL ENVIRONMENT

Gergana Maneva

ABSTRACT

The subject of this article is social pedagogy counselling in the context of the educational environment. Some possible uses of counselling in social pedagogy work at school are discussed. It is outlined that the underlying problems may arise in the course of work. These examples are a useful illustration of the possibilities of socio pedagogy counselling and its effectiveness in school.

Keywords: social pedagogy counselling, school, assisting process, pedagogical counsellor, school psychologist.

1. ВЪВЕДЕНИЕ

Социално-педагогическото консултиране е част от социалната педагогика и в частност социално педагогическата работа. Разглеждайки социално-педагогическото консултиране в контекста на образователната среда, у нас този проблем е свързан главно с дейността на педагогическите съветници и училищните психолози. Силна пряка връзка между социалната педагогика и училището намират редица автори у нас ([1], [4], [7], [8], [9], [10], [11], [12], [13], [14], [15], [16]). Социално-педагогическото консултиране в училището може да се свърже и с управление на образованието и училищния мениджмънт. В тази област у нас има редица автори, които се занимават с тази проблематика (Н. Бояджиева, Пл. Радев, Г. Цоков, К. Генов, В. Крумов, Ив. Иванов, Б. Бонева, Пр. Стоянов, К. Маджирова, Б. Господинов и др.).

Професионалната дейност на педагогическия съветник и училищния психолог се регламентира в България едва през 1996 г. За сравнение развитието в това направление

в западните страни е довело до наличието още на социален работник, специалисти по кариерно развитие и консултиране. В задълженията на тези специалисти спада редовното провеждане на различни видове тестиране и диагностика, индивидуална и групова работа с ученици, превантивна и профилактична дейност по предотвратяване на проблемни ситуации и деструктивно поведение.

Социално-педагогическата работа се разширява в рамките на българското училище, като все повече се говори за необходимостта от намесата на психологически съветник или психолог в процеса на възпитание. Основен предмет на дейността на педагогическия съветник е проучването и подпомагането на психическото развитие и здраве на децата и юношите в системата на образованието. Професионалната му роля е да бъде посредник в отношенията индивид – училищна система.

В етапите на своята работа педагогическият съветник осъществява няколко дейности съобразно спецификата на училището и своята професионална квалификация. На първо място това е диагностициране на входното равнище на постъпващите в отделните степени ученици, определяне на затрудненията в интелектуален, личностен и поведенчески аспект, идентифициране на надарените ученици, идентифициране на учениците със специални образователни потребности, подпомагане на училищното и професионалното ориентиране на учениците. Друг вид дейност, която извършва педагогическият съветник, е консултативната. Тя се състои от индивидуално консултиране на ученици по проблеми, свързани с тяхното поведение; по проблеми, свързани с взаимоотношенията им с други ученици, учители, родители; по интелектуалното, личностното и психическото развитие на учениците. Консултирането може да бъде насочено и към учителите – професионално, по проблеми, свързани с взаимоотношенията им с ученици или колеги. Педагогическият съветник може да консултира и родители – по проблеми, свързани с взаимоотношенията им с техните деца, по проблеми, свързани с интелектуалното и поведенческото развитие на децата им, по проблеми, свързани с взаимоотношенията им с училището като институция (учители, училищно ръководство и училищно настоятелство). Част от консултативната дейност на педагогическия съветник е груповата работа (обучения за развитие на социални умения, изграждане на умения за справяне с различни форми на насилие, консултиране на училищното ръководство, във връзка с разработване на различни училищни правилници, програми и проекти). Друг вид дейност на педагогическия съветник е посредническата, където се търси взаимодействие и решаване на конфликти между ученици, учители, родители и училищно ръководство.

2. ПРИЛОЖЕНИЯ НА СОЦИАЛНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОТО КОНСУЛТИРАНЕ В ОБРАЗОВАТЕЛНАТА СРЕДА

Сарасон [18] съставя нови модели за превенция в училище, стъпващи на основите на консултирането и съветването. Той предлага как да настъпи промяната в образователната среда чрез консултативния подход.

Няколко десетилетия по-късно Котър и Хаскет потвърждават много от възгледите на Сарасон, но и предлагат нови по-модерни стратегии и методи за повишаване качеството на управленските умения чрез консултиране [17]. Техните идеи целят отстраняване на ниската култура и помагат за по-голяма адаптивност.

Говорейки за социално-педагогическото консултиране в училище трябва да се отбележи и името на Джек Бардън, който има основополагащи функции в това направление. Неговите публикации по темата засягат дейността на училищните психолози и педагогическите съветници. Според него тези специалисти в образователна среда могат

да оказват помощ не само на ученици, но и на учители, родители и цялото общество, с цел подпомагане на взаимоотношенията, преодоляване на проблемите в образователната среда, за повишаване уменията на децата за учене и тяхната успеваемост в следствие от ученето [3].

М. Аргайл и М. Хендерсън разработват модел за социални умения ориентиран към подобряване на взаимоотношенията между ученици и учители [2]. Акцентът тук пада върху междуличностни обратни връзки с помощта на невербални сигнали. Предложените изследвания намират главно приложение в областта на социалнопсихологическия тренинг.

Уйлям Гласър развива теория за качествено образование чрез управление на междуличностните взаимодействия вътре в него [5]. Авторът създава метод на реалистичното консултиране. Според него взаимоотношенията училище могат да се управляват чрез стила на ръководство, моделиране на отношенията учител-ученик, взаимодействие с родителите, самоуправление. Реалистичното консултиране има реално приложение не само в семейните отношения и възпитанието на децата, но и в сферата на образователния мениджмънт.

Всичко казано до тук показва значимостта на сътрудничеството между педагогическите съветници и училищните психолози и преподавателите (най-вече класните ръководители). Опирайки се на идеята за групова работа за решаване на проблемни ситуации и конфликти (Task-Oriented Groups) Динкмайер и Карлсон разработват вариант за практически ориентирани групи за учители „С groups”. Основните задачи на тези групи са взаимопомощ между учителите-участници в групата, фокусирано обсъждане на случаи, трудности и начини за справяне с деца и класове с повишена агресивност и повтарящи се конфликти.

Онази част от образователно-педагогическата система, която се нуждае в голяма степен от консултиране, са родителите [3]. Социално-педагогическото консултиране в този случай се осъществява чрез вътрешни или външни консултанти, тренинги, групови срещи, а в отделни случаи и индивидуално консултиране. Тук е мястото да се разграничат семейната консултация и консултирането на родителите в училище. Семейната терапия е работа на друг вид помощ и се отнася до специалисти извън училищната институция. Консултацията на родителите е отношения между консултантът от една страна (специалистът), консултирания от друга (родител/и) и трето лице (ученикът). Целта на консултацията на родителите е чрез нея да се подобри педагогическото взаимодействие върху ученикът. Често използвана форма на консултиране на родителите е „Училище за родители“. Това е подход за упражняване на умения и навици във връзка с възпитанието в семейството. Н. Бояджиева отбелязва, че докато връзките между консултант-учител-училищна администрация са на професионално ниво, важно е да не се забравя, че отношенията между консултанта и родителя по проблеми, свързани с възпитанието на детето, са между специалист и laik.

С. Иванов проследява подробно отделните етапи на консултирането в училище [6]. Авторът представя позицията на специалистът консултант по отношение на клиента по време на процесът на работа в четири възможни разновидности:

- Консултантът подчертава своята доминираща позиция „отвисоко“ - В този случай се създават неравнопоставени отношения, които приличат на детско-родителския или ученико-учителския модел на общуване. Тази позиция на консултантите е ефективна при изясняване на зараждането, развитието и историята на проблемите на клиентите, обаче само при нейното съчетаване с емпатичност и подкрепящо поведение;
- Консултантите заемат позиция на „подчинен“ – В този случай желанието на специалиста е да се харесат на клиента, готови са на компромиси, за да

се удовлетворяват очакванията на клиента. Тази позиция има много добри възможности за диагностициране на проблемите на клиентите, защото те безкритично изразяват становищата си;

- Консултантите установяват взаимоотношения на партньорство и равнопоставеност със своите клиенти – В този случай те споделят с тях отговорността за консултативния процес и неговите резултати. Тази позиция предизвиква най-добри резултати при преодоляването на екзистенциални трудности на клиентите или когато учениците имат големи възможности за справяне с възникналите проблеми;
- Консултантът заема „нулева позиция“ – В този случай той запазва спокойствие и не изразява своите чувства. Това предоставя голям информационен ресурс за анализ от участниците в консултативния процес. Нулевата позиция показва много добре на клиентите в какви ситуации са уязвими и кога имат нужда от подкрепа и поощрение, а също така ги мотивира за промяна и личностно израстване.

3. ПРОБЛЕМИ НА СОЦИАЛНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОТО КОНСУЛТИРАНЕ В ОБРАЗОВАТЕЛНАТА СРЕДА

Един от основните проблеми при консултирането в училище е автономността на специалистите. Педагогическият съветник и училищния психолог са подчинени на директора на учебното заведение, независимо от нивото на неговата подготовка по въпросите. Зависими по административни причини, консултантите не могат да бъдат достатъчно гъвкави в ролята и дейността си.

Друг проблем за ефективността на дейността е високата натовареност на специалистите [3]. Консултантите са ангажирани освен със специфичната си работа, също така с различни и многобройни административни задължения.

Наред с формалните условия на работа на консултантите в училището, съществуват и редица пречки в следствие от неформални стереотипи, свързани с професионалните взаимовръзки и възприятия. Често се среща съпротива от страна на преподавателите към консултациите, причините за които могат да бъдат различни.

Ако за главна цел на социално-педагогическото консултиране в образованието поставим удовлетворяването на личните потребности и образователните нуждите на учениците, то логично е включването в дейността на консултиране на всички заинтересовани страни (т.е. говорим за консултиране не само на ученици, но и на учители и родители). Консултирането на учителите в училище се налага именно защото те имат пряка интеракция с учениците. От този факт до голяма степен зависи и успехът или неуспехът на консултативния процес. Ето защо ако учителите прилагат и реализираните планираните по време на консултативния процес действия в своята работа с учениците, то педагогическото въздействие върху децата ще бъде последователно, силно и дълбоко.

В образователната среда понякога възниква необходимостта от консултиране на училищните администратори. Това се налага поради изискването за бърза реакция и взимане на решение и взаимодействие на цялата училищна система, което засяга всички човешки ресурси [3]. При консултирането на училищната администрация може да се осъществи на равнище директор, помощник-директор, инспектор.

4. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В модерното ежедневие децата непрекъснато са изложени на различни опасности и заплахи и често стават част от порочния кръг на агресивното поведение – независимо дали те самите са агресорите, дали са потърпевши от агресията или са просто свидетели на такива маниери. Възможни причини за появата на агресивния пример в живота на детето са много и го заобикалят навсякъде. Семейството, училището и учителите, обаче, могат да бъдат защитен буфер и да предпазят детето от заучаване и прилагане на такова поведение. С подкрепа и ръководство (основни части от дейността на социално-педагогическото консултиране) детето може да научи конструктивни подходи за решаване на проблеми.

Можем да обобщим, че социалната-педагогическата работа в училище е насочена към разширяване на жизнено важни аспекти на учениците, осъзнаване и придобиване на социални ценности, повишаване степента на владеене на социалните умения и компетентности. Всичко това предполага в тази дейност да са включени различни процеси: общуване, посредничество и сътрудничество между участниците, мотивираност за самосъзнаване и личностно развитие, приемане на социалните ценности, реална самооценка на личните способности. Изтъква се също необходимостта учителите да владеят модели за управление на конфликти, но и ежедневно да насочват усилия към увеличаване възможностите на децата за самостоятелно постигане на продуктивен, щастлив живот, пълен с положителни емоции.

В този нов свят образованието трябва да създава нова, творческа, интересна и значима за ученика атмосфера, която да е основана на себепознанието и постоянното образование на личността. Това поражда необходимостта от създаване, обучаване и извеждане на специалисти, чиято професионална област обхваща семейството, различните образователни институции, административни органи, държавни и неправителствени организации и сдружения за работа с деца и подрастващи, тяхната социална защита, грижа за възпитанието им и профилактика към деструктивното поведение, е нестихващо голяма. Именно в контекста на тези направления е фокусирана дейността на социално-педагогическото консултиране в училище.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Александрова, А. (2008) *Теории за училищното възпитание*. УИ „П. Хилендарски”, Пловдив
- [2] Аргайл, М., Хендерсън, М. (1989) *Анатомия на човешките отношения*. Наука и изкуство, София.
- [3] Бояджиева, Н., Митева, П. (2008) *Проблеми на консултирането и съветването в образованието и в училищна среда*. Гняв и агресивно поведение при децата. Превенция. Технологии. Методи за справяне., М&М, София.
- [4] Генева, Л. (1985) *Когато си на кръстопът. Професионалната консултация в училище*. Учителско дело, № 50.
- [5] Гласър, У. (2001) *Теория на избора*, Кръгозор, София.
- [6] Иванов, С. (2014) *Професионално-личностни качества на педагогическите съветници и етапи в консултативната им дейност*. Педагогически новости.
- [7] Колишев, Н. (1998) *Професионалният периметър на педагогическите съветници*. Педагогика, XI-XII.

- [8] Кръстева, К. (2000) *Учителят като PR специалист в превантивната и корекционно-възпитателна дейност с учениците в съвременни условия*. Педагогика, XII.
- [9] Михова, З., А. Николова, Ю. Попова и др. (1993) *Методи за овладяване на проблемното поведение на децата в училище*, Национален център за комплексно изследване на човека, София.
- [10] Николаева, С. (2000) *Подходи за функционално и методическо конструиране на социално-педагогическата работа в съвременното българско училище*. Годишник на СУ „Св. Климент Охридски“, Книга Педагогика, том 93
- [11] Пеев, И. (1999) *Позитивната психотерапия в стратегията на българското образование*, Педагогика, VI.
- [12] Петрова, К. (2000) *Кризи в личностното развитие на учениците*, Обществено възпитание, I.
- [13] Радев, П., Легкоступ, П., Александрова, А. (2013). *Училищна педагогика*, Фабер, Пловдив.
- [14] Тодорова, Л. (1997) *Технология за превантивна и корекционно-възпитателна дейност на класния ръководител и възпитателя*, Педагогически технологии за превантивна и корекционно-възпитателна работа с ученицит. Книга 2, Делфи Издат, София.
- [15] Чавдарова – Костова, С. (2012) *Интеркултурността между образованието и възпитанието*, Образование, IV
- [16] Янакиев, Ю., Цоков, Г., Кънева, О. (2018) *Изследване на проявите на агресия и насилие сред учениците в България за създаване на позитивна и безопасна училищна среда*, Насилието и детето на 21-ви век, УИ „Паисий Хилендарски“, Пловдив.
- [17] Kotter, J., Heskett, J. (1992) *Corporate culture and performance*, The free press, New York.
- [18] Sarason, S.B. (1971) *The culture of the school and the problem of change*, Teachers College Press, New York.

Г. Манева

ПУ „Паисий Хилендарски“
Педагогически факултет, катедра „Педагогика и управление на образованието“
gmaneva@uni-plovdiv.bg

G. Maneva
University of Plovdiv Paisii Hilendarski
Faculty of Pedagogy, Department of Pedagogy and Management of Education
gmaneva@uni-plovdiv.bg